

رهوشی نالهباری پهناهران له ولاتی تورکیا

نهمین خهواله روژنامه نووس و ههوانئیر

۱ی مانگی می ۲۰۱۹

پهناهر و پهناخواز - کۆچهر

چهمک و دهستهواژهی پهناهر و پهناخواز بابهتیکي بهرچاوی ئهم روژانهی میدیا و ناومنده ههوانئیر بهکان که زور جار کهلکی لی وهرگیراوه و کهسانیک یان لایهنیک بو بهرژمونهندی مافهکانی خویان و ههلی دهر بازبوون له قهیرانیکی کاتی گواستویانهتهوه و مافی پهناهری راستهقینه لهم نیوانه دا پینشیل کراوه.

پهناهر له مانای وشه و رهسته دا به کهسیک ئهگوتریت که به پی پی پیرمهکانی کونوانسیونی ژنیف به ناچار و له ژیر گوشار له شار و زیدی له دایک بوونی خوی دوور کهوتینهوه و ههرهشهی زیندان و ئهشکهنجه و زور جار سووکایهتی جهستهیی و ئیعدامی له سهر بیت، که واته به پی ئهم مانایه پهناهر به کهسیک ئهگوتریت که به هۆکاری نهتهوه، ئایین و بیر و باوهری سیاسی یان ئهندامهتی ریکخراویکی سیاسی ناچار ئهبیت ژیانی پهتهوازهیی و غۆر بهت ههلبژیریت.

له ههمان کاتدا کۆچهر به پی مهیل و رهامهندی خوی و زور جار بو گۆرانکاری بواری ئابووری خوی و بنهمالهکهی له شاری خوی بو شاریکی دیکه

یان ولاتیکی جیاواز کۆچ ئهکات و ههچ گوشار و ههرهشیهک له سهر خوی و بنهمالهکهی نیه و تهنیا بو ریکخستنی ژیانیکی نوێ شوینی نیشتهجیوونی خوی به جی ئههیلایت و دواتر به بی ههچ کیشهیهک ئهگهر تهوه بو زیدی خوی لیره دا زور جار کۆچهران ئهچنه جهستهی پهناهر و پهناخواز و به شیواز و میتودی جوراوجور روو ئهکهنه ولاته روژئاواییهکان و زور جار ئه مریکا و ولاتانی ئه مریکای باکوور و ئوسترالیا و هند.

به پی دوایین ئامار هکان له ماوهی پینج سالی رابردوو دا ریزهی پهناهرانی دونیا و ئهوانهیی له زیدی نیشتهجیوونی خویان دوور کهوتونهتهوه گهیشتهوه زیاتر له ۶۸ ملوین کس که زور بهیان به هوی

شهر و ناآرامی له ولاتەكەیان یان به هۆی هەرهشەى ئایینی، نەتەوهیی، رهگەزى و پێوهندی له گەڵ گروپه سیاسیهكانى دژبەرى ولاتەكەیان له ژێر گوشار و هەرهشه دا ناچار بوون ولاتەكەى خۆیان به جێهێلن و روو بکەنه ولاتانی ئوروپایی و رۆژئاوا.

كۆمیساریای بالای نەتەوه یهكگرتوو هەكان بۆ کاروباری پەنابەرانی و کێشه ی پە نا به ران له تورکیا

به پێی سەرچاوه هەکان و دوایین نامار هەکانی بەر دهست زۆرترین رێژهی پەنابەرانی و پەناخووان له ولاتانی رۆژه لاتی ناوهر است و به تاییهتی له ولاتانی هەك ئەفغانستان، سوریا، عێراق، ئێران و سوومالی و چەن ولاتیکی دیکه ی ناوچهی رۆژه لاتی ناوینه من. ههواکات بۆ ماوهی چوار سالی نازگار و بەر دهوام ولاتی تورکیا زۆرترین رێژهی پەناخووانی له ناو خۆی ولاتەكەى راگرتوو ه که به پێی دوایین نامار هەکانی کۆمیساریای بالای نەتەوه یهكگرتوو هەکان بۆ کاروباری پەنابەرانی تا کۆتایی سالی ۲۰۱۸ ولاتی تورکیا ۳,۵ ملوین پەنابەری له ولاتەكەى دا راگرتوو ه که زۆرترین رێژه نزیکی ۲,۵ ملوین کەس له م رێژه جەماوهریسوریان که به هۆی شهر و ناآرامی ولاتەكەیان ناچار روویان کردوو هته ولاتی دراوسێی خۆیان تورکیا، دوا ی ولاتی سوریا پەناخووانی ئەفغانی به رێژهی ۱۴۹ هەزار کەس له پلهی دوو هەم، عێراق به ۱۴۲ هەزار له پلهی سێهەم و پەنابەرانی ئێرانی ۳۹ هەزار کەس که رێژه یهکی زۆریان کوردن و له کۆتایی دا ولاتانی سوومالی و سوودان و چەن شوینی دیکه ۵ هەزار پەناخووانیان نیشته جیی تورکیا یه.

ئامانجى سەرەكى لەوھى ئەو ھەموو رېژە جەماوەرە لە ھەموو دونیا روو ئەكەنە و لاتانى وەكوو توركيا، يونان، مالىزى، نەرمەستان و چەن شوینی دیکە رویشتن بەرەو و لاتىكى سېھەمە لە رىگای نوینەر ایهتی كۆمیساریاى بالای نەتەو یەكگرتووەكان بۆ كاروبارى پەنابەرەن نیشتهجىی ئەو و لاتانە و داينکردنى مافى پەنابەر ایهتی لە رىگای ئەو رىكخراوە مافى مرۆفیهو ميه بەلام بە داخووە لە سالانى دوايى دا رىكخراوى كۆمیساریاى بالای نەتەو یەكگرتووەكان لە و لاتى توركيا ھەموو ئىش و كار و چالاكیەكانى لەو و لاتە داوھتە دەست ئىدارەى كۆچ و كۆچبەرانی و لاتى توركيا و رېژەھىكى زۆرى پەنابەرى ناوئىد كرددووە.

زۆرترین ئەو كەسانەى ناچار ئەبن و لاتەكەیان بە جىبھێلن بە رىگای نایاسایى سنوورەكان ئەبەزىنن و روو ئەكەنە و لاتانى دروسى وەكوو توركيا پىشتەر نوینەر ایهتی كۆمیساریاى بالای نەتەو یەكگرتووەكان دواى پشكنین و دیمانەھىكى كورت مافى مانەوھى كۆرت خاھەنى دەرئەكرد بۆ ئەو كەسانەى داواى پەناخواریان پىشكەش ئەكرد و دواتر دواى چەندین قوناغ چاوپىكەوتن لە ئەگەرى وەرگرتنى ئەو كەسانە لە لایەن كۆمیساریاى بالای نەتەو یەكگرتووەكان مافى پەنابەرانی پى دەبەخسرا و دۆسیەكەیان ئەچوو بە شىكى دیکە بۆ ھەلسەنگاندن و بەرپىكردنیان بۆ و لاتى سېھەم و داينکردنى ژيانىكى ئارام بۆ خوێان و بنەمالەكانیان.

داو بەدواى ھەلبژاردنەكانى سالى ۲۰۱۶ زایینی ئە مریكا و ھەلبژاردنى دۆنالد ترامپ بۆ پۆستى سەرۆك كۆمارى ئەو و لاتە كۆمەلێكى زۆر بەر بەست خراپە سەر رىگای پەنابەرەن و وەرگرتنى دۆسیەى پەنابەرەن لە لایەن ئەو و لاتەو ھەلبەسێردرا. و لاتىك وەكوو ئە مریكا كە پىش ھاتنە سەر كارى سەرۆك ترامپ ھەموو سالىك رېژەى ۱۰۰ تا ۱۱۰ ھزار پەنابەرى لە ھەموو پەنابەرەن تەنیا لە و لاتى توركيا ئەگواستەو ئەم رېژەى بۆ ماوھىكى زۆر ھەتا ئاستى سفر راگرت و دواتریش بە پى كۆمەلێك رېئوینی نوێ و مەرجدار لە دوايىن ئامارەكانى كۆمیساریاى بالای نەتەو یەكگرتووەكان ئەو رېژەى بۆ ئىرانىھەكان گەياندووتە ۵۰۰ كەس و بۆ جەماوەرى و لاتیسورى ۲۰ ھزار كەس كە بە نىسبەتى رېژەى پىشوو تر زۆر كەمە و بەرچاوا ناكەوئیت. داو بەدواى و لاتى ئە مریكا و لاتانى كانادا و ئۆسترالىا كە ئەوانیش زۆر بە قايمكارى پەنابەرەن ئەگواستەو رېژەى وەرگرتنیان ھىنايە ئاستىكى زۆر نزم كە بەرچاوا نىھ.

داو بەدواى ئەوھى سالى ۲۰۱۵ و لاتى توركيا سنوورەكانى ئاوەلا كردد جەكاو مریكى زۆر لە دەروازەى ئەم و لاتەو خوێان گەياندە و لاتانى رۆژئاوایى ئوروپا و زۆرترین رېژەیان لە ئالمان و فەرانسە و برىتانیا گىرسانەو و نیشتهجىبوون ھەر بۆیە ئەم سالانى دوايى و پىشتىریش و لاتانى ئوروپایى وەكوو بەشدار لە گواستەوھى پەنابەر لە رىگای كۆمیساریاى بالای نەتەو یەكگرتووەكان بەشداریان نەكردووە تەنیا لە چەن كەيسىكى تايبەت نەبیت. ھەر بۆیە رىكخراوى كۆمیساریاى بالای نەتەو یەكگرتووەكان لە نىوان سەرسوورمان و ناباو مەرى رىكخراوە مافە مرۆفیه جیھانىھەكان بەشىكى زۆرى چالاكیەكانى خوێ سپاردە دەس ئىدارەى كۆچ و كۆچبەرانی و لاتى توركيا و بەشىكى زۆر كەمى بەرپرسانى كۆمیساریا تەنیا وەكوو چاودىرێك لە و لاتى توركيا ماونەتەو و خوێان لە ھەموو كیشە و بابەتەكان دوور راگرتووہ. ديارە لەم ئىواندا بەرپرسان و چاودىرانی ئىدارەى كۆچ و كۆچبەرەن بە پى كەم ئەزمونى و قورسایى بارى رېژەى پەنابەرەن ھەم خوێان و ھەم زۆرێك لە پەنابەرەن توشى كیشە كرددووە و بواریكى ترس و دلەراوكى لە نىوان پەنابەرەن نیشتهجىی ئەو و لاتە جىگر بووہ.

به پښې ههوالیکی ناهندی ههوالنیری ئاناتولیا ماوهیک پیش ئیستا تهرمی ۸ پهنابهر که پندهچیت زوربهیان ههوالاتی ئهفغانستان بن له چیاکانی سنووری ئیران و تورکیا له ژیر بهفری تووهی زستانی رابردوو دوزراونهتهوه و لیکولینهوه له سهر ناو و کهسایهتی ئهوه کهسانه هئینتا بهردهوامه.

وهک ئاماژهمان پيدا زوربهی ئهوه کهسانهی روو له ولاتی تورکیا نهکهن به شیوهی نایاسایی و له ریگی سنووری ئیوان ئیران و تورکیا له ریگا چیا و کوستانه سهرکهشهکانی ئهوه ولاته دینه ناو خاکی ولاتی تورکیا و خویان به پولیس و بهرپرسیانی ئیدارهی کۆچبهرا نی ئهوه ولاته دهکهن که به داخهوه لهم دواییانهدا له لایهن پولیسی ئهوه ولاتهتهوه توهشی دهمارگرژی و زور جار بهندکران و سنورداش کردن هاتوون. به پښې سهرچاوهیهکی مالپهری هانا له نزیکی شاری وان له سهر سنووری ئیوان ههر دوو ولاتانی تورکیا و ئیران کهمپنکی پهنابهری به ناوی کورؤباش سازکراوه که نزیک به ۲۰۰۰ پهنابهری ئیرانی و ئهفغانی و پاکستانی له خوگر توهه که هاوکات له خراپترین باری مروقی دا ژیان به سهر دهبن و زوربهی ئهوه کهسانه ماوهی چهن مانگه لهو کهمپهدا بهند کراون لئیرسینهومیان بو نهکراوه له سهر دوسیهکانیان و ههروهها به پښې ئاماژهی مالپهری ناوبراو ریژهیهکی ۴۰۰ کهسی له پهناخوازانی ئهفغانی دهستیان داوهته مانگرتن و ماوهیهکی زوره نان و ئویان نهخواردوه بهلام به داخهوه تا ئیستا هیچ ههولیک نهراوه بو باشبوونی بارودوخیان له لایهن بهرپرسیانی ئهوه کهمپهوه

له لایهکی دیکهش دوابهواي هاتنهسهرکاری لایهنی راستگهرا و سهرکهوتنی ئیسکات مۆریسون له ولاتی ئوسترالیا رهوشی پهنابهران و پهناخوازان له ولاته چوهته رهوتیکی نالهبار و مهترسیدارهوه و به پښې سهرچاوهکان له کهمپهکانی دوورگهی مائوس و ناوړو ههتا ئیستا ۱۰ کهس دهستیان داوهته خوگرژی و

ههولې ګوشتنی ځویانیاں داوه به لامل تا نیستاش دمو له تی نه و لاته و ریڅراوه مافی مروقیه کان هیچ ههولیکې بهر چاویان نه داوه.

به پنی ههولیکې دیکه ی ههولنیری ناناتولی له سهره تای نه مسالی زابینه یهوه ریژه یه کی بهر چاوی ۲۰ ههزار ههولاتی نه فغانی له ولاتی تورکیا دهر کراون و هاوکات ریژه ی ۳۵۰ ههزار ههولاتی سوریا به هوی نائارامبوونی ولاته که بیان گهر او نه ته مه وه بو ولاتی ځویان. لهم نیوانه دا به لامل بارودوخی نیرانیه کان زور ناروون و نادیاره سالی ۲۰۱۴ ههولاتی نیرانی سهد جهمال څوسهینی سهر نووسری مالپه ری مافی مروقی هیرانا له کاتیک دا به فهرمی مافی په نابهری له لایهن کومیساریای بالای نه ته مه یه کگر تووه کان پیدر ابو له نیو ناپارته مانه که ی له شاری نه وشه هیر له ناومر استی ولاتی تورکیا تیرور کرا و هه تا نیستاش بکوژ یان بکوژانی دوسیه که ی نه دوزرانه وه و که یسه که ی له لایهن پولیسی تورکیا وه تا نیستا داخراوه. نه م ماوه دوا بیانه ش ههولاتیانی نیرانی به گشتی و کوردانی روژه لات به تایه تی له بارودوخیکی زور ناله بار و ناروون ژیان به سهر دهبهن له ولاتی تورکیا له لایه که ههر شه بو سهر ځویان و بنه مال هکانیان له لایهن هیژه نه منیته کانی نیران بهر دموامه و له لایه کی دیکه ش به هوی کیشه و نالوزی دمو له تی تورکیا له گهل کوردانی نیشته جینی ولاته که ی مه ترسی به دی ده کریت. باری نابووری ودابه زینی نرخی لیری تورکی له بهر انبهر دولاری نه مریکی وقهیرانه کان ژیانی په نابهرانی به ته واوتی نالوز کردوه سهر مری نه وانه ش ناروونی چارهنووسیان و نه بوونی مافه سهره تابییه کان بو په نابهران و نه گگری دهر کردنیان خوی له چاویان زړاندوه و دوخه که ی زورتر نالوز کردوه.

زور به ی نه بوودجه و داهاتانه ی له لایهن یه کیه تی نوروپا و کومیساریای بالای نه ته مه یه کگر تووه کان و ریڅراوه مروقیه سته کان بو کاروباری په نابهران بهر یدم کریت سهر فی هه لیزاردنه کانی یه که له دوی یه کی دمو له تی تورکیا و ریڅخستنی نواسانی نابووری ولاتی تورکیا دهر کریت و په نابهران به تایه تی په نابهرانی نیرانی له که مترین مافه کانی ځویان بی به شن و له لایه کی دیکه ش مافی کارکردن ته نیا به ریگای نایاسایی همیه و په نابهران ناچار له دوخیکی زور ناله باری دور له یاسا بنه رته یه کانی مروقیه تی زیاتر له ۱۲ کازیر و به نیوه ی مه عاشی ناسایی له کارگه کانی بیناسازی تاقت پروو کین دا چالاکي و کار نه کهن. روژ نامه نووسان و چالاکانی مافی مروقی زور به هیواشی و به دور له چاوی حکومه ت چالاکیه کانی ځویان بهر دموام نه کهن و زور جار ریگریان لیکراوه بو بهر دموامی چالاکیه کانیان.

ههر وه که له سهره تای نووسراوه که دا باسما ن لیکرد به شینکی زوری په نابهران ته نیا کوجبهری نابورین و بو گور انکاری له ژیان و گوزهرانی بارودوخی نیستیان روویان کردوه ته ولاتی تورکیا به هیوا ی نه وه ی دوی چهن ماوه یه که پروو بکه نه ولاتانی نوروپایی و نه مریکا و کانا دا و ولاتانی روژ نوا که به خراپتر بوونی دوخه که و راگرتتی چالاکیه کانی هه نارده کردنی په نابهر له ریگای کومیساریای بالای نه ته مه یه کگر تیه کگر تووه کان بو ولاتی نه منی سیه هم زور به بیان بریاری گهرانه وه نه دهن و به پنی سهر چاوه کان نه م ماوه دوا بیه ریژه یه کی بهر چاوه له په نابهرانی نیرانی پاشگه ز بوونه وه و گهر او نه ته مه که نه وش بووته هوی بی متمانه یی بهر پرسانی نیدار هکانی کوچ و کوجبهران له ولاتی تورکیا و پروا و متمانه یان به په نابهرانی نیرانی زور لاواز بووه یان به ته واوی نه ماوه و نه وش دوخه که ی چهن هینده ناله بار و نالوزتر کردوه. زور جار یس مه سه له ی جیاوازی نایینی و کیشه کانی وه کوو نامرازیک بو و مرگرتتی مافی په نابهریتی کراوته دارده ستیک له لایهن کومهلگای نیرانیه وه ودواتر له لیکولینه وکان دا نادرستی بابه ته کان دهر که وتوه و ناشکرا بووه که خاومن دوسیه کان هیچ کیشه و گرفتیکیان نیه و ته نانه ت به ریگای یاسایی و به پاسپورت له ولاته که بیان دهر که وتوون. هه موو نه م گرفتانه ووه که نامازم پیدا که م نه زمونی و بهر چاوه تنگی بهر پرسانی کوچ و کوجبهرانی ولاتی تورکیا کاریکی وایان کردوه که نیش و کاره کان نه که به که می زور جار هیچ نه چوونه ته پیشه وه و بارگرانی ته نیا له شهر په نابهران و بنه مال هکانیان

ماوه تهوه و دواى سالانتيكى زورى چاوهروانى و وهك ناماژهمان پيدا زوربهيان دواى وهرگرتنى مافى پهنابهرى به پى پهناننامهى ژينيف هممو ريسهكانيان لى بووه به خورى و چاره نووسيان ناروونه و ههركات مهترسى پيشهاتهيهكى نوئى و چاوهروان نهكراو نهكهن.

هممو روژى ههوالى ده ست به سه ركرانى كو مه لىكى بهرچاوى پهنابهر له شارهكانى نيزمير ، ئيستهمبول ، بالكسیر ، نهكهره و شارهكانى سه ر سنورى يونان دهكهوئته بهر چاوى بينهرانى ميديكان و مالمپره ههوالنيريهكان بو دهر بازكردى ژيانى خويان و مال و منداليان له قهيرانى توركيه و گواستهوه بهر مو و لاتىكى روژئاوايى به لام سه ر هراي هممو گرفتهكان ريخراوه مهدهنى و مافى مروقيهكان و ريخراوى كوميساريى بالاي نهتموه يهكگر توهكان بو ساتيكيش ههستيان نابزوئيت و دليان به رحم نايهت به پى سه رچاوهكان نهيا سالى 2015 له رهوتى كوچى بهر بلاوى پهنابهران بهر مو ئوروپا زياتر له ده ههزار مندال بى سه ر و شوين بوون و له بنهمالهكانيان دابراون هه ر وه ها ئه م ماوه به هوى داخرانى ريگا نياساييهكانى نيوان ئيران و توركيه كومهلئىكى ديكهى پهنابهرى ئيرانى ، نهفغانى و پاكستانى له ريگا هه رازهكان زور به سه ختى و دواى ماندوو بوونىكى زور خويان نهگهيهننه خاكى و لاتى توركيه كه زوربهيان له شاره سنوربيهكانى وهكوو وان و ههكارى له لايهن پوليسى و لاتى توركيه دينه گرتن و بو ماوهيهكى زور له كه مپه پهنابهره بيهكان نهيا نهئنهوه له خراپترين دوخى ژيان و زور جار بو ماوهى چند مانگ لير سينهوهيان لى ناكريت.

به پى ههوالئىكى ديكهى مالمپهرى هانا كه زانيارى له سه ر رهوشى پهنابهران نهخاته بهر چاوى بينهرانى له ماوهى چهن مانگى رابردوو روژنامهوانئىك و چالاكئىكى مافى مروقى به ناوى **حه ميد رهزا نه ميني** ناسراو به "ئاريو بهرزه ن" له هاتنه ناو خاكى توركيه له نزىكى شارى وان له لايهن پوليسى كوچبهرى نهو و لاتنهوه له كه مپى كوروباش بهندكرا يد رهزا يان وه و زياتر له ماوهى سه مانگه هنيشتا چاره نووسى ناوبراو نادياره و له گهل نهوهى بنهمالهى ناوبراو داواى يارمه تيان له زوربهى ريخراوه مافى مروقيهكان و هاوكات ريزدار **چاويد رهحمان** بهرپرسى تاييهتى نهتموه يهكگر توهكان بو كاروبارى ئيران كردوه تا ئيستاش ناوبراو له كه مپى ناوبراو بهندكراوه و ناكامى ديار نيه. زورن نهو پهنابهرانهى سالانتيكى زوره مال ونيشتمانى خويان به جيئهنيشتوووه بو نهوهى ژيانئىكى ئارام وبى كيشهيان بيت به لام تا ئيستاش ناكامى دوسيهكانيان نادياره و مندالهكانيان له خراپترين دوخى گونجاو وله رهوشئىكى تهواو ناديار دا بالا دهكهن. به بى نهوهى داهاتوو ودواروژيان ديار بيت.

ده توانن نه م نوستر اووه له سه ر سايتى كورده كانى نيشته جى نه مريكا له ريگاي لينكى خواره وه بخوينه و: kurdishAmerican.org